

ПОЛІТИЧНА НАЦІЯ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ЗАГРОЗИ: УКРАЇНСЬКИЙ КЕЙС

Департамент освіти Вінницької міської ради

Анотація

Досліджується феномен національної консолідації українців у контексті сучасної російсько-української війни. Аналізуються історичні передумови та сучасні прояви національної єдності, розглядаються приклади громадянської солідарності та волонтерства як унікальні риси українського соціуму в умовах збройного конфлікту. Особлива увага приділяється трансформації національної самосвідомості та формуванню нової української ідентичності в умовах війни. Доводиться теза про винятковість українського шляху державотворення через випробування війною.

Ключові слова: політична нація; громадянська солідарність; волонтерство; трансформація ідентичності;

Abstract

The phenomenon of Ukrainian national consolidation in the context of the current Russian-Ukrainian war is examined. The historical prerequisites and contemporary manifestations of national unity are analyzed, with examples of civic solidarity and volunteerism considered as unique features of Ukrainian society under conditions of armed conflict. Special attention is paid to the transformation of national self-consciousness and the formation of a new Ukrainian identity during wartime. The thesis of the exceptional nature of Ukraine's state-building path through the trials of war is argued.

Keywords: political nation; civic solidarity; volunteerism; identity transformation

Вступ

Російсько-українська війна, що розпочалася з анексії Криму в 2014 році і переросла у повномасштабне вторгнення в лютому 2022 року, стала безпрецедентним викликом для української державності і національної ідентичності. Проте, замість очікуваного агресором швидкого краху української державності, світ став свідком унікального феномену – консолідації української нації перед обличчям екзистенційної загрози.

Вивчення феномену цієї консолідації має не лише теоретичне, але й практичне значення для розуміння процесів державотворення та націєтворення в умовах військових конфліктів ХХІ століття. Метою цього дослідження є аналіз унікальних проявів національної єдності українців у контексті війни та їх значення для формування сучасної української ідентичності.

Результати дослідження

Історичні передумови національної єдності. Щоб зрозуміти феномен сучасної національної консолідації українців, необхідно розглянути історичні передумови цього процесу. Українська нація формувалася в умовах багатовікової бездержавності, що зумовило розвиток особливих механізмів збереження національної ідентичності [1].

Досвід перебування у складі різних імперій та держав сформував у українців унікальну здатність до самоорганізації та громадянської активності поза офіційними інституціями. Ця історична традиція самоорганізації яскраво проявилася у волонтерському русі під час Революції Гідності 2013-2014 років, а згодом трансформувалася у потужний волонтерський рух на підтримку армії та постраждалих від війни [2, с. 123].

Феномен волонтерства як прояв національної єдності. Одним із найяскравіших проявів національної єдності українців під час війни став безпрецедентний за своїми масштабами волонтерський рух. Унікальність українського волонтерства полягає в його всеохопності — воно не знає релігійних, вікових, расових, гендерних чи політичних обмежень. Вітчизняних волонтерів вирізняє щира небайдужість до навколишнього світу та прагнення долати проблеми як окремої

людини, так й суспільства загалом. За лаштунками волонтерського руху стоять здебільшого звичайні громадяни, які щедро діляться власними ресурсами, часом і талантами заради втілення важливих соціальних проєктів та надання допомоги тим, хто її потребує. Значення волонтерства виходить далеко за межі безпосередньої допомоги — воно зміцнює соціальні зв'язки, сприяє формуванню потужної, згуртованої і безпечної спільноти, стимулює громадську активність та забезпечує суспільство необхідними послугами й благами.

Від забезпечення армії необхідним до евакуації цивільного населення з окупованих територій — українські волонтери взяли на себе функції, які в інших країнах традиційно виконує держава [3].

Трансформація національної ідентичності в умовах війни. Військова агресія стала потужним чинником консолідації українського суспільства, що сприяло переосмисленню засад національної ідентичності з акцентом на громадянських цінностях та почутті приналежності до єдиної політичної нації. Військова агресія справді трансформувала українське суспільство, перетворивши кризу на каталізатор національної єдності. Ця консолідація проявилася не лише у площині колективної солідарності, але й спричинила глибинні зміни в самоусвідомленні українців як цілісної політичної нації.

Спільне протистояння загрозі стерло багато внутрішніх розбіжностей, що раніше здавалися непереборними. Регіональні, мовні та культурні відмінності, які десятиліттями використовувались як інструмент розколу, відійшли на другий план перед обличчям спільної небезпеки. Натомість, посилилось відчуття громадянської відповідальності та взаємозалежності, коли безпека кожного стала невіддільною від безпеки всіх.

Це переосмислення національної ідентичності вийшло за межі суто емоційної реакції на загрозу. Воно вкорінилося у практичних діях — від масштабного волонтерського руху до безпрецедентної мобілізації ресурсів на захист держави. Громадянське суспільство продемонструвало неймовірну здатність до самоорганізації, ефективно доповнюючи і часом випереджаючи державні структури.

Особливо показовим став розвиток горизонтальних зв'язків між різними соціальними групами. Люди різного віку, професій, статків об'єдналися навколо спільної мети — збереження незалежності та територіальної цілісності України. Цей досвід колективної дії зміцнив ґрунт для формування зрілої політичної нації, де приналежність визначається не етнічним походженням чи мовою, а спільними цінностями свободи, гідності та взаємоповаги.

Водночас, випробування війною стимулювало критичне переосмислення історичної пам'яті та культурної спадщини, очищення їх від імперських нашарувань. Українці дедалі чіткіше усвідомлюють себе не як «молодшого брата» чи «окраїну», а як повноцінну європейську націю з власною тисячолітньою історією та унікальним шляхом розвитку.

Російсько-українська війна мала не лише військовий, але й важливий *культурний вимір*. Українська мова і культура стали символами опору російській агресії та важливими маркерами національної ідентичності [4]. Процес дерусифікації та українізації публічного простору набув нового імпульсу.

Війна прискорила процеси деколонізації українського суспільства, які почалися ще з моменту здобуття незалежності. Особливо інтенсивними ці процеси стали у сфері освіти, де відбувається перегляд навчальних програм з метою подолання колоніальних наративів [5]. Українська історія, література, культура переосмислюються з позицій національних інтересів, а не крізь призму імперських чи радянських інтерпретацій.

Ця нова якість суспільної згуртованості формується навколо спільного досвіду протистояння зовнішній загрозі та відстоювання демократичного вибору. Особливо показовим є феномен переходу на українську мову серед російськомовного населення України як символічний акт національної солідарності. Останні соціологічні дослідження демонструють значне зростання україномовних практик серед колишніх російськомовних громадян як акт національної солідарності. За даними Центру Разумкова (2024), частка українців, які спілкуються українською вдома, зросла до 70,5% порівняно з 50% у 2015 році. Лише 6% населення вважають російську рідною мовою (проти 31% у 2006 році) [6]. 87% опитаних називають українську рідною, включаючи 74% мешканців південних регіонів та 70% — східних [7].

Військова мобілізація як вияв національної єдності. Безпрецедентна мобілізація українців до лав Збройних Сил України стала ще одним проявом національної єдності. Всупереч прогнозам скептиків, українці продемонстрували високий рівень готовності захищати свою державу. У перші тижні повномасштабного російського вторгнення майже 100 тисяч добровольців вступили до лав Сил територіальної оборони України [8].

Унікальність української військової мобілізації полягає у її всеохопному характері – до захисту держави долучилися представники різних соціальних груп, професій, віку та статі.

Міжнародна солідарність української діаспори. Важливим аспектом національної єдності стала безпрецедентна мобілізація української діаспори по всьому світу. Світовий Конгрес Українців та інші організації української діаспори зібрали значні кошти для підтримки України. Наприклад, ініціатива #UniteWithUkraine — понад 55 мільйонів доларів для підтримки Сил територіальної оборони України та інших безпекових структур країни з лютого 2022 року [9]. Також, у перші місяці повномасштабного вторгнення Світовий Конгрес Українців задонатив понад 25 мільйонів доларів для підтримки українського війська [10].

Особливістю діаспорної підтримки є її системність та координованість із потребами України. Українці за кордоном не лише надають фінансову і гуманітарну допомогу, але й активно лобіюють інтереси України на міжнародній арені.

Висновки

Аналіз феномену національної єдності українців у контексті війни дозволяє зробити кілька важливих висновків. По-перше, національна консолідація українців має глибоке історичне коріння, пов'язане з досвідом бездержавності та боротьби за незалежність. По-друге, війна стала потужним каталізатором формування нової української ідентичності, заснованої на громадянських цінностях й патріотизмі.

Унікальність української національної єдності проявляється у безпрецедентній самоорганізації громадянського суспільства, масовому волонтерському русі, готовності громадян до захисту держави та консолідації української діаспори. Ці прояви єдності дозволили Україні протистояти значно сильнішому ворогу та продемонструвати світу винятковість українського шляху державотворення.

Досвід України має важливе значення для розуміння процесів націєтворення у XXI столітті й може стати моделлю для інших суспільств, що стикаються з подібними викликами. Подальші дослідження цього феномену дозволять глибше зрозуміти механізми національної консолідації в умовах екзистенційних загроз та їх вплив на формування сучасних національних ідентичностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грицак Я. Нариси історії України: формування модерної нації XIX-XX століття. Київ : Генеза. 2019. 360 с.
2. Кульчицький С., Міщенко М. Україна на порозі об'єднаної Європи. Київ : Центр Разумкова, 2018. 236 с.
3. Руденко В. Волонтерство, як провідне явище в процесі забезпечення соціальної безпеки України: еволюція, значення, сучасний стан та проблематика. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52.
4. Нарешті майже всі стали українцями: дуже показове опитування щодо мови та ідентичності. 2023 10 січня. URL: Texty.org.ua. <http://surl.li/mzvunw> (дата звернення: 17.03.2025).
5. Міхно О. Деколонізація української педагогічної біографістики: теоретичні контури. *Український Педагогічний журнал*. 2024. №1. С. 104–113.
6. Коваленко А. Скільки українців вважають державну мову рідною: результати опитування. *Українська правда*. 2024. 24 липня.
7. За рік в Україні кількість українськомовних зростає до 71% – опитування. *Радіо Свобода*. 2023. 10 березня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukrayinska-mova-opytuvannia/32311809.html> (дата звернення: 17.03.2025).
8. В Україні 14 березня відзначають День українського добровольця. *УКРІНФОРМ*. 2025. 14 березня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3970277-v-ukraini-vidznacaut-den-dobrovolca.html> (дата звернення: 17.03.2025).
9. Світовий Конгрес Українців та Благодійний фонд Сергія Притули зібрали майже 1,2 млн доларів США на броньовані машини для розмінування. URL: <https://prytulafoundation.org/about/media/news/canada-usa-tour> (дата звернення: 17.03.2025).
10. Гуйван О. Світовий конгрес українців зібрав понад 25 млн доларів для ЗСУ — президент конгресу. *Суспільне. Новини*. 2022. 15 липня. URL: <https://suspilne.media/261002-svitovij-kongres-ukrainsiv-zibrav-ponad-25-mln-dolariv-dla-zsu-prezident-kongresu/> (дата звернення: 17.03.2025).

Яценко Оксана Василівна — кандидат історичних наук, директорка Департаменту освіти Вінницької міської ради, м. Вінниця, e-mail: YatsenkoOV@vmr.gov.ua

Oksana Yatsenko — PhD in Historical Sciences, Director of the Department of Education of Vinnytsia City Council, Vinnytsia, e-mail: YatsenkoOV@vmr.gov.ua